

CHAMBRE DES REPRÉSENTANTS  
DE BELGIQUE

15 avril 2013

**PROPOSITION DE LOI**

**modifiant le Code électoral en vue d'interdire  
le port de signes convictionnels par  
les membres des bureaux électoraux**

**PROPOSITION DE LOI**

**loi modifiant le Code électoral en vue de  
garantir la neutralité des bureaux de vote**

**RAPPORT**

FAIT AU NOM DE LA COMMISSION  
DE L'INTÉRIEUR, DES AFFAIRES GÉNÉRALES  
ET DE LA FONCTION PUBLIQUE  
PAR  
**M. Koenraad DEGROOTE**

**SOMMAIRE**

**Page**

|                                   |    |
|-----------------------------------|----|
| I. Procédure .....                | 3  |
| II. Exposés introductifs .....    | 3  |
| III. Discussion générale .....    | 5  |
| IV. Discussion des articles ..... | 16 |
| V. Votes .....                    | 17 |

Documents précédents:

**Doc 53 0120/ (S.E. 2010):**

- 001: Proposition de loi de M. Bacquelaine et consorts.
- 002: Avis du Conseil d'État.
- 003: Amendements.

**Doc 53 0256/ (S.E. 2010):**

- 001: Proposition de loi de M. De Man.
- 002: Avis du Conseil d'État.
- 003: Addendum.

BELGISCHE KAMER VAN  
VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

15 april 2013

**WETSVOORSTEL**

**tot wijziging van het Kieswetboek om  
de leden van de kiesbureaus te verbieden  
uiterlijke tekenen van een geloofs- of  
levensovertuiging te dragen**

**WETSVOORSTEL**

**tot wijziging van het Kieswetboek,  
ten einde de neutraliteit van de kiesbureaus te  
waarborgen**

**VERSLAG**

NAMENS DE COMMISSIE  
VOOR DE BINNENLANDSE ZAKEN,  
DE ALGEMENE ZAKEN EN HET OPENBAAR AMBT  
UITGEBRACHT DOOR  
DE HEER **Koenraad DEGROOTE**

**INHOUD**

**Blz.**

|                                      |    |
|--------------------------------------|----|
| I. Procedure .....                   | 3  |
| II. Inleidende uiteenzettingen ..... | 3  |
| III. Algemene bespreking .....       | 5  |
| IV. Artikelsgewijze bespreking ..... | 16 |
| V. Stemmingen .....                  | 17 |

Voorgaande documenten:

**Doc 53 0120/ (B.Z. 2010):**

- 001: Wetsvoorstel van de heer Bacquelaine c.s.
- 002: Advies van de Raad van State.
- 003: Amendementen.

**Doc 53 0256/ (B.Z. 2010):**

- 001: Wetsvoorstel van de heer De Man.
- 002: Advies van de Raad van State.
- 003: Addendum.

5890

**Composition de la commission à la date de dépôt du rapport/  
Samenstelling van de commissie op de datum van indiening van het verslag**  
Président/Voorzitter: Siegfried Bracke

**A. — Titulaires / Vaste leden:**

|             |                                                                         |
|-------------|-------------------------------------------------------------------------|
| N-VA        | Siegfried Bracke, Koenraad Degroote, Jan Van Esbroeck, Ben Weyts        |
| PS          | Laurent Devin, Julie Fernandez Fernandez, André Frédéric, Eric Thiébaud |
| CD&V        | Bercy Slegers, N                                                        |
| MR          | Denis Ducarme, Jacqueline Galant                                        |
| sp.a        | Peter Vanvelthoven                                                      |
| Ecolo-Groen | Eric Jadot                                                              |
| Open Vld    | Bart Somers                                                             |
| VB          | Filip De Man                                                            |
| cdH         | Marie-Martine Schyns                                                    |

**B. — Suppléants / Plaatsvervangers:**

|                                                                                      |
|--------------------------------------------------------------------------------------|
| Daphné Dumery, Theo Francken, Bert Maertens, Sarah Smeyers, Kristien Van Vaerenbergh |
| Philippe Blanchart, Alain Mathot, Patrick Moriau, Özlem Özen                         |
| Nahima Lanjri, Jef Van den Bergh                                                     |
| Corinne De Permentier, Luc Gustin, Marie-Christine Marghem                           |
| Karin Temmerman, Bruno Tuybens                                                       |
| Kristof Calvo, Fouad Lahssaini                                                       |
| Carina Van Cauter, Frank Wilrycx                                                     |
| Peter Logghe, Tanguy Veys                                                            |
| Josy Arens, Christian Brotcorne                                                      |

**C. — Membre sans voix délibérative / Niet-stemgerechtigd lid:**

INDEP-ONAFH Laurent Louis

|             |   |                                                                                |
|-------------|---|--------------------------------------------------------------------------------|
| N-VA        | : | <i>Nieuw-Vlaamse Alliantie</i>                                                 |
| PS          | : | <i>Parti Socialiste</i>                                                        |
| MR          | : | <i>Mouvement Réformateur</i>                                                   |
| CD&V        | : | <i>Christen-Democratisch en Vlaams</i>                                         |
| sp.a        | : | <i>socialistische partij anders</i>                                            |
| Ecolo-Groen | : | <i>Ecologistes Confédérés pour l'organisation de luttes originales – Groen</i> |
| Open Vld    | : | <i>Open Vlaamse liberalen en democraten</i>                                    |
| VB          | : | <i>Vlaams Belang</i>                                                           |
| cdH         | : | <i>centre démocrate Humaniste</i>                                              |
| FDF         | : | <i>Fédéralistes Démocrates Francophones</i>                                    |
| LDD         | : | <i>Lijst Dedecker</i>                                                          |
| MLD         | : | <i>Mouvement pour la Liberté et la Démocratie</i>                              |

  

|                                                            |                                                                                                                                                                                                                 |                                                         |                                                                                                                                                                                             |
|------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Abréviations dans la numérotation des publications:</i> |                                                                                                                                                                                                                 | <i>Afkortingen bij de nummering van de publicaties:</i> |                                                                                                                                                                                             |
| DOC 53 0000/000:                                           | <i>Document parlementaire de la 53<sup>e</sup> législature, suivi du n° de base et du n° consécutif</i>                                                                                                         | DOC 53 0000/000:                                        | <i>Parlementair document van de 53<sup>e</sup> zittingsperiode + basisnummer en volgnummer</i>                                                                                              |
| QRVA:                                                      | <i>Questions et Réponses écrites</i>                                                                                                                                                                            | QRVA:                                                   | <i>Schriftelijke Vragen en Antwoorden</i>                                                                                                                                                   |
| CRIV:                                                      | <i>Version Provisoire du Compte Rendu intégral (couverture verte)</i>                                                                                                                                           | CRIV:                                                   | <i>Voorlopige versie van het Integraal Verslag (groene kaft)</i>                                                                                                                            |
| CRABV:                                                     | <i>Compte Rendu Analytique (couverture bleue)</i>                                                                                                                                                               | CRABV:                                                  | <i>Beknopt Verslag (blauwe kaft)</i>                                                                                                                                                        |
| CRIV:                                                      | <i>Compte Rendu Intégral, avec, à gauche, le compte rendu intégral et, à droite, le compte rendu analytique traduit des interventions (avec les annexes) (PLEN: couverture blanche; COM: couverture saumon)</i> | CRIV:                                                   | <i>Integraal Verslag, met links het definitieve integraal verslag en rechts het vertaald beknopt verslag van de toespraken (met de bijlagen) (PLEN: witte kaft; COM: zalmkleurige kaft)</i> |
| PLEN:                                                      | <i>Séance plénière</i>                                                                                                                                                                                          | PLEN:                                                   | <i>Plenum</i>                                                                                                                                                                               |
| COM:                                                       | <i>Réunion de commission</i>                                                                                                                                                                                    | COM:                                                    | <i>Commissievergadering</i>                                                                                                                                                                 |
| MOT:                                                       | <i>Motions déposées en conclusion d'interpellations (papier beige)</i>                                                                                                                                          | MOT:                                                    | <i>Moties tot besluit van interpellaties (beigekleurig papier)</i>                                                                                                                          |

|                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <i>Publications officielles éditées par la Chambre des représentants</i>                                                                                            | <i>Officiële publicaties, uitgegeven door de Kamer van volksvertegenwoordigers</i>                                                                      |
| <b>Commandes:</b><br>Place de la Nation 2<br>1008 Bruxelles<br>Tél. : 02/ 549 81 60<br>Fax : 02/549 82 74<br>www.lachambre.be<br>e-mail : publications@lachambre.be | <b>Bestellingen:</b><br>Natieplein 2<br>1008 Brussel<br>Tel. : 02/ 549 81 60<br>Fax : 02/549 82 74<br>www.dekamer.be<br>e-mail : publicaties@dekamer.be |

MESDAMES, MESSIEURS,

Votre commission a examiné les présentes propositions de loi jointes au cours de ses réunions des 4 décembre 2012 et 20 mars 2013.

## I. — PROCÉDURE

Lors de la réunion du 4 décembre 2012, la commission a jugé qu'il serait opportun de recueillir l'avis du Conseil d'État sur les propositions de loi jointes. La commission a donc demandé au Président de la Chambre d'inviter, conformément à l'article 98 du Règlement, la section de législation du Conseil d'État à donner un avis dans un délai de trente jours.

Le Conseil d'État a rendu son avis le 8 janvier 2013 (DOC 53 0120/002 et 0256/002).

La commission a décidé de prendre pour base la proposition de loi DOC 53 0120/001 comme base de discussion.

## II. — EXPOSÉS INTRODUCTIFS

### 1. Exposé introductif de la proposition de loi n° 53 120/001.

*M. Denis Ducarme (MR), coauteur de la proposition de loi*, souligne que la proposition de loi repose sur le principe de séparation entre les cultes et l'État. Même si la diversité contribue à la richesse de notre société, il convient toutefois de s'accorder sur un socle commun de valeurs.

Dans une démocratie, il est essentiel que le vote des électeurs puisse s'exprimer dans un contexte neutre. C'est la raison pour laquelle les auteurs de la présente proposition préconisent l'interdiction du port de signes convictionnels par les membres d'un bureau principal de circonscription électorale, d'un bureau principal de collège, d'un bureau principal de canton, d'un bureau de dépouillement. L'intervenant souligne que par "signes convictionnels", il faut entendre tout vêtement ou accessoire exprimant une conviction ou une identité politique, philosophique ou religieuse.

Lorsqu'un assesseur se présentera en portant un signe convictionnel, il reviendra au président de lui demander de retirer ce signe. Si cet assesseur refuse, il ne pourra être membre du bureau de vote et pourra être condamné à une amende de 50 à 200 euros. Le

DAMES EN HEREN,

Uw commissie heeft deze samengevoegde wetsvoorstellen besproken tijdens haar vergaderingen van 4 december 2012 en 20 maart 2013.

## I. — PROCEDURE

Tijdens haar vergadering van 4 december 2012 achtte de commissie het opportuun het advies van de Raad van State over de samengevoegde wetsvoorstellen in te winnen. De commissie heeft daarop de Voorzitter van de Kamer gevraagd om, overeenkomstig artikel 98 van het Reglement, de afdeling wetgeving van de Raad van State uit te nodigen een advies uit te brengen binnen een termijn van dertig dagen.

De Raad van State heeft zijn advies uitgebracht op 8 januari 2013 (DOC 53 0120/002 en 0256/002).

De commissie heeft beslist het wetsvoorstel DOC 53 0120/001 als basis te nemen voor de bespreking.

## II. — INLEIDENDE UITEENZETTINGEN

### 1. Inleidende uiteenzetting bij wetsvoorstel nr. 53 120/001

*De heer Denis Ducarme (MR), mede-indiener van het wetsvoorstel*, benadrukt dat het wetsvoorstel steunt op het principe van scheiding van Kerk en Staat. Diversiteit mag dan wel bijdragen tot de rijkdom van de samenleving, toch is het belangrijk het eens te zijn over een aantal gemeenschappelijke waarden.

In een democratie is het essentieel dat de kiezers hun stem kunnen uitbrengen in een neutrale sfeer. Daarom pleiten de indieners van dit wetsvoorstel ervoor de leden van een hoofdbureau van een kieskring, een collegehoofdbureau, een kantonhoofdbureau, een stemopnemingsbureau of een stembureau te verbieden uiterlijke tekenen van een geloofs- of levensovertuiging te dragen. De spreker wijst erop dat onder "uiterlijk teken van een geloofs- of levensovertuiging" elk kledingstuk of accessoire wordt verstaan dat uiting geeft aan een politieke, levensbeschouwelijke of godsdienstige identiteit.

Wanneer een bijzitter zich aanmeldt terwijl hij een uiterlijk teken van een geloofs- of levensovertuiging draagt, is het de taak van de voorzitter hem te verzoeken dat teken af te leggen. Indien de bijzitter dat weigert, kan hij geen lid van het stembureau zijn en

montant de cette amende est identique à celui prévu à l'article 96, §§ 5 et 10, du Code électoral.

## 2. Exposé introductif de la proposition n° 53 0256/001

*M. Peter Logghe (VB)* rappelle qu'un système politique démocratique digne de ce nom doit remplir une série de conditions, dont certaines, et non des moindres, ont trait aux élections. À cet égard, la Commission européenne pour la démocratie par le droit — dite Commission de Venise — a établi ces dernières années, à la demande du Conseil de l'Europe, plusieurs normes internationales et un code de conduite comprenant des directives à respecter pour organiser des élections démocratiques.

La Commission précitée énonce six principes fondamentaux auxquels des élections démocratiques doivent se conformer: le suffrage doit être universel, égal, libre, secret et direct et doit présenter un caractère périodique. Outre ces principes fondamentaux, la Commission a également fixé une série de conditions de base qui définissent le cadre concret dans lequel des élections démocratiques doivent se dérouler. À ce propos, la Commission souligne, entre autres, que le scrutin doit être organisé par un organe neutre et impartial, et ceci du niveau national au niveau du bureau de vote.

C'est afin de garantir cette nécessaire neutralité que la proposition de loi interdit au président, au secrétaire ou à l'assesseur d'un bureau principal de collège, d'un bureau principal de circonscription électorale, d'un bureau principal de province, d'un bureau principal de canton, d'un bureau de vote ou d'un bureau de dépouillement d'exercer la mission qui lui a été confiée s'il porte des signes extérieurs de convictions religieuses ou philosophiques.

Par ailleurs, afin d'éviter que l'obligation de se vêtir de manière impartiale ne serve de prétexte à des citoyens pour se dérober à leurs obligations civiques, la proposition de loi prévoit également des sanctions pénales à l'encontre des personnes qui se présenteraient délibérément dans une tenue affichant leurs convictions politico-religieuses au bureau de vote ou au bureau de dépouillement (ou pour exercer toute autre fonction au sein des commissions électorales).

kan hij veroordeeld worden tot een geldboete van 50 tot 200 euro. Die geldboete bedraagt evenveel als die bepaald in artikel 96, §§ 5 en 10, van het Kieswetboek.

## 2. Inleidende uiteenzetting bij wetsvoorstel nr. 53 0256/001

*De heer Peter Logghe (VB)* herinnert eraan dat, om een politiek systeem als democratisch te kunnen bestempelen, het aan een aantal voorwaarden moet voldoen, niet in het minst wat de verkiezingen betreft. In dat verband heeft de Europese Commissie voor democratie door recht — de zogenoemde Commissie van Venetië — de voorbije jaren op vraag van de Raad van Europa een aantal internationale standaarden en een gedragscode met richtlijnen opgesteld waaraan moet worden voldaan om van democratische verkiezingen te kunnen spreken.

Die Commissie schuift een zestal grondslagen naar voor waaraan verkiezingen moeten voldoen om democratisch te zijn. Verkiezingen moeten meer bepaald algemeen, enkelvoudig, vrij, geheim en rechtstreeks zijn en moeten bovendien op regelmatige tijdstippen plaatsvinden. Naast die basisbeginselen heeft de Commissie ook een aantal basisvoorwaarden op papier gezet waarin het concrete kader wordt geschetst waarin verkiezingen moeten plaatsvinden om als democratisch te kunnen doorgaan. De Commissie benadrukt in dat verband onder meer dat de organisatie van de verkiezingen door een neutraal en onpartijdig orgaan moet gebeuren, en dit vanaf het nationale niveau tot op het niveau van het stemlokaal.

Om die noodzakelijke neutraliteit te waarborgen verbiedt dit wetsvoorstel de voorzitter, de secretaris of de bijzitter van een collegehoofdbureau, een hoofdbureau van een kieskring, een provinciehoofdbureau, een kantonhoofdbureau, een stembureau of een stemopnemingsbureau de hem toevertrouwde opdracht uit te oefenen indien hij uiterlijke tekenen van godsdienst of levensbeschouwing draagt.

Om te voorkomen dat de verplichting om zich onpartijdig te kleden door bepaalde burgers als excuus wordt gebruikt om zich aan hun burgerplichten te onttrekken, voorziet dit wetsvoorstel eveneens in strafrechtelijke sancties voor zij die zich moedwillig in het stembureau of het stemopnemingsbureau (of bij het uitoefenen van enige andere functie in het kader van de bemanning van de kiescommissies) zouden aanmelden in een kledij die getuigt van een politiek-religieuze overtuiging.

### III. — DISCUSSION GÉNÉRALE

*M. Ben Weyts (N-VA)* souscrit à l'objectif des propositions de loi à l'examen qui est de garantir la neutralité des bureaux électoraux. Dans la mesure où les membres d'un bureau électoral exercent, pendant les opérations électorales, une fonction publique, il est logique de leur imposer le respect d'une neutralité politique, philosophique et religieuse.

L'intervenant rappelle d'ailleurs qu'à la suite d'incidents survenus dans certains bureaux de vote bruxellois, le ministre-président de la Région bruxelloise, M. Charles Piqué, avait lui-même édicté des instructions administratives en vue des élections communales de 2006 interdisant la manifestation extérieure de toute forme d'expression politique, philosophique ou religieuse.

*M. Frank Wilrycx (Open Vld)* reconnaît que le respect de la neutralité et de l'impartialité est essentiel dans le cadre des opérations électorales.

Bien que la proposition de loi définisse la notion de "signes convictionnels", l'intervenant craint que cette définition ne permettra pas d'éviter des difficultés d'interprétation.

En outre, l'adoption d'un tel texte risque de mettre en péril la constitution des bureaux électoraux dans la mesure où il sera encore plus difficile de trouver un nombre suffisant de candidats assesseurs prêts à se plier à l'interdiction du port de signes convictionnels. À cet égard, est-il nécessaire de généraliser une telle interdiction à l'ensemble des bureaux alors que certains ne sont pas accessibles au public?

Enfin, M. Wilrycx se demande si la proposition de loi répond à un réel problème sur le terrain.

*M. Peter Vanvelthoven (sp.a)* s'interroge également sur la nécessité de légiférer en la matière dans la mesure où il n'a pas connaissance de l'existence de plaintes.

L'intervenant est d'avis qu'il convient en l'occurrence de distinguer neutralité politique et neutralité religieuse. La personne siégeant comme assesseur d'un bureau de vote peut-elle réellement influencer le comportement d'un électeur par le seul port d'un signe convictionnel, quel qu'il soit?

*Mme Eva Brems (Ecolo-Groen)* observe que les auteurs des propositions à l'examen confondent plusieurs principes dans la mesure où ils invoquent à titre

### III. — ALGEMENE BESPREKING

*De heer Ben Weyts (N-VA)* is het eens met het doel van de voorliggende wetsvoorstellen om de neutraliteit van de stembureaus te waarborgen. De leden van een stembureau vervullen tijdens de kiesverrichtingen een openbare functie en het is dan ook logisch dat van hen verwacht wordt dat ze politieke, levensbeschouwelijke en religieuze neutraliteit in acht nemen.

De spreker herinnert er overigens aan dat, naar aanleiding van incidenten in sommige Brusselse stembureaus, de minister-president van het Brussels Gewest, de heer Charles Piqué, zelf administratieve richtsnoeren had uitgevaardigd in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2006, waarbij het de bedoeling was tekenen van politieke, levensbeschouwelijke of religieuze overtuiging te verbieden.

*De heer Frank Wilrycx (Open Vld)* is het ermee eens dat de inachtneming van neutraliteit en onpartijdigheid bij kiesverrichtingen noodzakelijk is.

Hoewel het wetsvoorstel nader bepaalt wat onder die uiterlijke tekenen moet worden verstaan, vreest de spreker dat die definitie niet zal kunnen voorkomen dat er interpretatieproblemen rijzen.

Een dergelijke tekst kan er bovendien toe leiden dat het nóg moeilijker wordt de stembureaus samen te stellen, doordat het lastiger wordt voldoende kandidaat-bijzitters te vinden die bereid zijn het verbod om uiterlijke tekenen van een levensbeschouwelijke of geloofsovertuiging te dragen, na te leven. Is het in dat verband nodig om dat verbod te veralgemenen voor alle bureaus, gelet op het feit dat sommige daarvan niet voor het publiek toegankelijk zijn?

Tot slot vraagt de heer Wilrycx zich af of met het wetsvoorstel wordt ingespeeld op een reëel probleem in het veld.

Ook *de heer Peter Vanvelthoven (sp.a)* stelt zich de vraag of het echt nodig is in deze aangelegenheid wetgevend op te treden. Zelf heeft hij geen weet van klachten.

De spreker meent dat een onderscheid moet worden gemaakt tussen politieke en religieuze neutraliteit. Kan een bijzitter in een stembureau werkelijk het kiesgedrag van een kiezer beïnvloeden, alleen maar doordat hij of zij enig teken draagt dat uiting geeft aan een bepaalde overtuiging?

*Mevrouw Eva Brems (Ecolo-Groen)* stelt vast dat de indieners van de voorliggende wetsvoorstellen bepaalde principes verwarren: de scheiding van Kerk en Staat en

d'arguments la séparation entre l'Église et l'État ainsi que la nécessaire neutralité politique et religieuse.

L'intervenante pense qu'en ce qui concerne les bureaux électoraux, c'est bien la neutralité politique qui doit être garantie. En outre, ce n'est pas parce qu'une personne porte un foulard ou une croix, qu'elle défend une opinion politique déterminée. L'assesseur qui est convoqué pour siéger dans un bureau de vote n'est pas un fonctionnaire: il ne fait que remplir son devoir de citoyen. Or, en tant que citoyen, il bénéficie des droits et libertés fondamentales que lui garantissent la Constitution belge ainsi que les instruments européens et internationaux de protection des droits de l'homme!

*Mme Marie-Martine Schyns (cdH)* souligne que son groupe est particulièrement attaché aux libertés constitutionnelles. Il est essentiel de vérifier que l'interdiction du port de signes convictionnels, telle que préconisée par la proposition de loi, ne bafoue pas les droits et libertés fondamentales. C'est la raison pour laquelle elle propose que le texte à l'examen soit soumis à l'avis du Conseil d'État.

*M. Denis Ducarme (MR)* n'a pas d'objection à l'encontre d'une éventuelle consultation du Conseil d'État.

En réponse aux diverses observations formulées par plusieurs membres de la commission, il souligne que l'organisation des élections est une mission d'État. Ceux qui, par leur fonction de présidents, de secrétaires ou d'assesseurs d'un bureau électoral, incarnent l'État à ce moment-là se doivent d'afficher une neutralité absolue tant sur le plan politique que religieux. L'intervenant rappelle par ailleurs que la présente proposition s'inscrit dans un ensemble de textes portés par le groupe MR et visant à garantir la neutralité de l'État.

*M. Peter Logghe (VB)* ajoute que la consécration légale de l'interdiction du port de signes convictionnels dans le cadre des élections a, au moins, l'avantage de la clarté. À l'heure actuelle, en effet, la manière dont est appliqué le principe de neutralité dépend du président du bureau électoral.

*M. Ben Weyts (N-VA)* répète que des incidents ont déjà eu lieu par le passé et qu'il est plus que probable qu'ils se multiplieront à l'avenir. Il se réfère à ce propos à un avis du Centre pour l'égalité des chances et la lutte contre le racisme qui met l'accent sur la responsabilité des présidents en la matière et qui postule "que l'on peut dès lors exiger que le président soit extrinsèquement

de vereiste politieke en religieuze neutraliteit worden ten onrechte als argumenten aangevoerd.

De spreekster meent dat in de stembureaus de politieke neutraliteit wel degelijk moet worden gewaarborgd. Bovendien is het niet zo dat iemand er een welbepaalde politieke mening op nahoudt omdat die persoon een hoofddoek of een kruis draagt. Bijzitters die worden opgeroepen voor een stembureau zijn geen ambtenaren; zij vervullen alleen hun burgerplicht. Als burgers maken zij niettemin aanspraak op de fundamentele rechten en vrijheden die worden gewaarborgd door de Belgische Grondwet, alsook door de Europese en de internationale instrumenten ter bescherming van de mensenrechten.

*Mevrouw Marie-Martine Schyns (cdH)* beklemtoont dat haar fractie bijzonder veel belang hecht aan de grondwettelijke vrijheden. Het is van essentieel belang na te gaan of het verbod op het dragen van uiterlijke tekenen van een geloofs- of levensovertuiging, zoals het ter bespreking voorliggende wetsvoorstel beoogt, niet ingaat tegen de fundamentele rechten en vrijheden. Daarom stelt de spreekster voor de ter bespreking voorliggende tekst voor advies aan de Raad van State voor te leggen.

*De heer Denis Ducarme (MR)* geeft aan er geen bezwaar tegen te hebben dat de Raad van State eventueel wordt geraadpleegd.

In antwoord op diverse opmerkingen van meerdere commissieleden beklemtoont het lid dat verkiezingen organiseren een taak is van de overheid. Wie optreedt als voorzitter, secretaris of bijzitter in een stembureau, belichaamt in die functie de Staat en moet derhalve blijf geven van volstreekte neutraliteit, zowel op politiek als op religieus vlak. Voorts wijst de spreker erop dat dit wetsvoorstel is ingebed in een geheel van voorstellen die door zijn fractie worden gesteund en die beogen de neutraliteit van de Staat te waarborgen.

*De heer Peter Logghe (VB)* voegt eraan toe dat de wettelijke verankering van het verbod op het dragen van uiterlijke tekenen van een geloofs- of levensovertuiging in het kader van verkiezingen op zijn minst het voordeel van de duidelijkheid biedt. In de huidige stand van zaken wordt de toepassingswijze van het neutraliteitsbeginsel bepaald door de voorzitter van het stembureau.

*De heer Ben Weyts (N-VA)* herhaalt dat zich in het verleden al incidenten hebben voorgedaan en dat zulks in de toekomst hoogstwaarschijnlijk nog vaker het geval zal zijn. In dat verband verwijst hij naar een advies van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding dat de verantwoordelijkheid terzake van de voorzitters beklemtoont en dat het volgende

*neutre et ne porte aucun signe d'appartenance convictionnelle susceptible de remettre cette neutralité en cause".*

L'intervenant observe que plusieurs membres arguent que l'assesseur est un simple citoyen et non un fonctionnaire. Il convient par conséquent de déduire que ces membres sont d'avis, *a contrario*, que les fonctionnaires doivent être neutres et s'abstenir de port de signes convictionnels!

À l'issue de la discussion, la commission décide de demander au président de la Chambre de soumettre les deux propositions de loi jointes à l'avis du Conseil d'État.

\*

Lors de la réunion du 20 mars 2013, la commission a pris connaissance de l'avis du Conseil d'État (DOC 53 0120/002 et 0256/002) et a poursuivi la discussion générale sur la base de la proposition de loi DOC 53 0120/001.

*M. André Frédéric (PS)* souligne que le groupe auquel il appartient avait envisagé de déposer un amendement afin de limiter l'interdiction du port de signes convictionnels aux seuls présidents des bureaux électoraux. À la lecture de l'avis du Conseil d'État, toutefois, il semble qu'une telle interdiction même limitée au président poserait problème sous l'angle du respect des droits et libertés constitutionnels. L'intervenant est donc d'avis que le texte à l'examen ne peut être adopté.

*Mme Marie-Martine Schyns (cdH)* est également d'avis que compte tenu des observations du Conseil d'État, l'adoption de la proposition de loi serait inopportune. Il en ressort par ailleurs que la législation actuelle offre déjà les instruments permettant de garantir la neutralité des bureaux électoraux.

*Mme Bercy Slegers (CD&V)* considère pour sa part que les problèmes, s'ils existent, ne sont pas tels qu'ils nécessitent une intervention du législateur. Par ailleurs, l'adoption de la proposition de loi aurait pour conséquence, dans les grandes villes, de rendre la constitution des bureaux électoraux encore plus difficile qu'aujourd'hui.

stelt: "Men kan dus verwachten van de voorzitter dat hij neutraliteit uitstraalt en dat hij geen enkele religieuze veruiterlijking draagt waardoor zijn neutraliteit in vraag kan worden gesteld."<sup>1</sup>.

De spreker merkt op dat verscheidene leden aanvoeren dat de bijzitter geen ambtenaar is, maar een gewone burger. Daaruit mag dus worden geconcludeerd dat die leden *a contrario* van mening zijn dat ambtenaren neutraal moeten zijn en dat zij zich moeten onthouden van het dragen van uiterlijke tekenen van een geloofs- of levensovertuiging.

Na afloop van de bespreking beslist de commissie de Kamervoorzitter te verzoeken de beide samengevoegde wetsvoorstellen voor advies aan de Raad van State voor te leggen.

\*

Tijdens de vergadering van 20 maart 2013 heeft de commissie kennis genomen van het advies van de Raad van State (DOC 53 0120/002 en DOC 53 0256/002) en heeft ze de algemene bespreking van wetsvoorstel DOC 53 0120/001 voortgezet.

*De heer André Frédéric (PS)* beklemtoont dat zijn fractie had overwogen een amendement in te dienen om alleen de voorzitters van de stembureaus te verbieden uiterlijke tekenen van een geloofs- of een levensovertuiging te dragen. Uit het advies van de Raad van State zou echter kunnen worden geconcludeerd dat een dergelijk verbod, zelfs als het louter voor de voorzitter zou gelden, problemen zou doen rijzen inzake de inachtneming van de grondwettelijke rechten en vrijheden. Daarom meent de spreker dat het ter bespreking voorliggende wetsvoorstel niet kan worden aangenomen.

Ook *mevrouw Marie-Martine Schyns (cdH)* meent dat het, rekening houdend met de opmerkingen van de Raad van State, niet wenselijk is dit wetsvoorstel aan te nemen. Daaruit blijkt overigens dat de vigerende wetgeving reeds de nodige instrumenten aanbiedt om de neutraliteit van de kiesbureaus te waarborgen.

*Mevrouw Bercy Slegers (CD&V)* meent dat de problemen, zo die er al zijn, niet van die aard zijn dat zij een optreden van de wetgever vereisen. Als het ter bespreking voorliggende wetsvoorstel zou worden aangenomen, zou zulks in de grootsteden overigens tot gevolg hebben dat het samenstellen van de stembureaus nog moeizamer zou verlopen dan nu het geval is.

<sup>1</sup> [http://veruiterlijkingen.diversiteit.be/hoofddoeken/files/File-update %202/veruiterlijkingen\\_NL\\_web-0111.pdf](http://veruiterlijkingen.diversiteit.be/hoofddoeken/files/File-update%202/veruiterlijkingen_NL_web-0111.pdf)

*M. Ben Weyts (N-VA)* rappelle que des incidents ont déjà eu lieu, notamment à Bruxelles. Ces incidents ont d'ailleurs justifié une intervention du Centre pour l'égalité des chances et de la lutte contre le racisme, lequel s'est dit favorable à une interdiction de signes convictionnels pour les présidents des bureaux électoraux.

L'intervenant juge que l'argument de la praticabilité mis en exergue par certains est peu convaincant.

Par ailleurs, le raisonnement tenu par le Conseil d'État n'est pas toujours cohérent. En effet, si l'on appliquait à la lettre ce raisonnement, il conviendrait de faire une distinction entre les membres des bureaux électoraux qui ont été désignés et ceux qui le seraient à la suite d'une démarche volontaire. Ces derniers seraient tenus de respecter une obligation de neutralité alors que les premiers ne le seraient pas.

*M. Fouad Lahssaini (Ecolo-Groen)* estime pour sa part que le contenu de la proposition de loi à l'examen est indéfendable dans l'état actuel du droit.

*M. Peter Vanvelthoven (sp.a)* est d'avis que le processus électoral doit se dérouler dans un contexte de neutralité politique absolue: cette neutralité suppose l'interdiction de toute manifestation d'opinion politique mais pas les manifestations de convictions purement religieuses qui n'ont d'ailleurs pas d'influence sur le comportement des électeurs.

*M. Peter Logghe (VB)* nuance l'interprétation qu'ont faite certains de l'avis du Conseil d'État.

Dans son avis, le Conseil d'État souligne que si l'interdiction proposée est susceptible de constituer une restriction aux droits et libertés que cette personne tire entre autres de l'article 19 de la Constitution et des articles 9 et 10 de la Convention européenne des droits de l'homme, pareille restriction est admissible si et dans la mesure où elle poursuit un but légitime et se révèle proportionnée par rapport à ce dernier, réalisant ainsi un juste équilibre des intérêts en présence. Le Conseil d'État indique encore qu'il ressort notamment de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme que la préservation de la neutralité des services publics et de la confiance des usagers dans cette neutralité peut justifier, sur le plan des principes, que des agents publics associés auxdits services soient astreints à un devoir de réserve quant à l'expression de leurs convictions religieuses, philosophiques et politiques, et empêchés

*De heer Ben Weyts (N-VA)* herinnert eraan dat zich al incidenten hebben voorgedaan, meer bepaald in Brussel. Het is trouwens naar aanleiding daarvan dat het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding is opgetreden en dat het heeft aangegeven voorstander te zijn van een verbod op het dragen van uiterlijke tekenen van een geloofs- of levensovertuiging voor de voorzitters van de stembureaus.

De spreker vindt dat het door sommigen aangevoerde argument dat een en ander niet werkbaar is, geen hout snijdt.

Voorts vindt hij de redenering van de Raad van State niet altijd even coherent. Als men die redenering letterlijk zou toepassen, zou men immers een onderscheid moeten maken tussen de leden van de stembureaus die zijn opgeroepen en de leden die zich vrijwillig hebben aangemeld. Deze laatste categorie zou dan de neutraliteit in acht moeten nemen, terwijl dat niet zou gelden voor de eerste categorie.

*De heer Fouad Lahssaini (Ecolo-Groen)* meent dat de inhoud van het ter bespreking voorliggende wetsvoorstel niet verdedigbaar is in de huidige stand van het recht.

*De heer Peter Vanvelthoven (sp.a)* vindt dat het verkiezingsproces moet verlopen in een volstrekt neutrale politieke context; in dat verband gaat hij ervan uit dat een verbod geldt op het uiten van eender welke politieke overtuiging, maar niet op het uitdragen van een loutere geloofsovertuiging, die trouwens het gedrag van de kiezers niet beïnvloedt.

*De heer Peter Logghe (VB)* nuanceert de interpretatie die sommigen hebben gegeven aan het advies van de Raad van State.

In zijn advies beklemtoont de Raad van State dat ofschoon het voorgestelde verbod "een beperking (...) [vormt] van de rechten en vrijheden die deze persoon ontleent aan onder andere artikel 19 van de Grondwet en de artikelen 9 en 103 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (...), een dergelijke beperking slechts aanvaardbaar [is] indien en voor zover ze een wettig doel nastreeft (...) en in verhouding blijkt te staan tot dat doel, waarbij aldus een billijk evenwicht van de respectieve belangen wordt bewerkstelligd. Uit de voornoemde adviezen en uit de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (...), volgt dat de bescherming van de neutraliteit van de openbare diensten en van het vertrouwen van de burgers in deze neutraliteit uit principieel oogpunt kan rechtvaardigen dat overheidsambtenaren van deze diensten terughoudendheid in acht moeten nemen met betrekking tot de

par là même de porter, dans l'exercice de leur mission, des signes exprimant ces convictions.

Le Conseil d'État ouvre d'ailleurs la porte à une interdiction plus large encore que celle prônée par la proposition de loi 53 0256/001, dans la mesure où il juge n'apercevoir aucune justification admissible au fait que ce texte se borne à interdire, aux personnes qu'elle désigne, le port de "signes extérieurs de convictions religieuses ou philosophiques", sans viser de surcroît les signes extérieurs d'opinions politiques.

*M. Bart Somers (Open Vld)* observe que la neutralité des pouvoirs publics est un principe important: cette neutralité doit également être garantie dans les bureaux électoraux. Il existe de nombreux instruments permettant d'éviter que l'on puisse influencer l'électeur d'une quelconque manière.

Les auteurs des propositions de loi veulent aller plus loin que ce qui est permis actuellement. Même si l'avis du Conseil d'État est assez critique, celui-ci reconnaît que l'interdiction postulée pourrait être consacrée légalement pour autant toutefois qu'elle poursuive un but légitime et se révèle proportionnée. L'effet d'une telle interdiction sera que certains citoyens pourront exciper du port d'un signe convictionnel pour être exempté de leur devoir civique. Il sera par conséquent encore plus difficile de trouver un nombre suffisant de candidats susceptibles de siéger dans un bureau électoral.

*M. Daniel Bacquelaine (MR)* indique que la proposition dont il est l'auteur fait partie d'un ensemble d'initiatives déposées par son groupe pour mettre en exergue la nécessaire impartialité de l'État. Il est essentiel que chaque citoyen ait le sentiment d'être traité de la même façon. Ceci concerne non seulement les administrations publiques mais également les bureaux de vote. Il s'agit du lieu, par excellence, où il faut veiller à l'impartialité des pouvoirs publics et ce, d'autant plus à un moment où des partis politiques mettent en avant des idéologies religieuses.

Le Conseil d'État ne s'y trompe d'ailleurs pas puisqu'il souligne, dans son avis, que la neutralité du processus électoral et la confiance de l'électeur sont fondamentales dans une société démocratique. Les réserves émises par le Conseil d'État concernent notamment l'applicabilité de l'article 95 du Code électoral. Or, la proposition de loi ne modifie rien en cette

*uiting van hun godsdienstige, levensbeschouwelijke en politieke overtuigingen, en dat hun daardoor niet is toegestaan in de uitoefening van hun opdracht tekenen te dragen die uiting geven aan deze overtuigingen."*

De Raad van State opent trouwens de deur voor een nog ruimer verbod dan datgene dat wordt bepleit in het wetsvoorstel 53 0256/001, aangezien hij oordeelt dat hij "geen enkele aanvaardbare rechtvaardiging [ziet] voor het feit dat voorstel 0256/001 aan de personen die het noemt enkel het dragen van "uiterlijke tekens van godsdienst of levensbeschouwing" verbiedt en verder de uiterlijke tekenen van politieke overtuiging buiten beschouwing laat."

*De heer Bart Somers (Open Vld)* merkt op dat de neutraliteit van de overheid een belangrijk beginsel is: die neutraliteit moet ook gewaarborgd zijn in de stembureaus. Er bestaan tal van instrumenten waarmee kan worden voorkomen dat de kiezer op enigerlei wijze wordt beïnvloed.

De indieners van de wetsvoorstellen willen verstrekkender optreden dan momenteel is toegestaan. Hoewel het advies van de Raad van State behoorlijk kritisch is, erkent het dat het voorgestane verbod bij wet zou kunnen worden verankerd, zij het op voorwaarde dat het een gewettigd en evenredig doel nastreeft. Een dergelijk verbod zal tot gevolg hebben dat sommige burgers zich op een levensbeschouwelijk teken zullen kunnen beroepen om van hun burgerplicht te worden vrijgesteld. Derhalve zal het nog moeilijker worden voldoende kandidaten te vinden om zitting te hebben in een stembureau.

*De heer Daniel Bacquelaine (MR)* geeft aan dat het door hem ingediende wetsvoorstel deel uitmaakt van een reeks initiatieven die zijn fractie heeft genomen om de vereiste onpartijdigheid van de Staat te beklemtonen. Het is van essentieel belang dat elke burger het gevoel heeft dat hem een gelijke behandeling te beurt valt. Zulks geldt niet alleen voor de overheidsdiensten, maar ook voor de stembureaus. Het is de plaats bij uitstek waar op de onpartijdigheid van de overheid moet worden toegezien; dat geldt nog des te meer op een ogenblik waarop politieke partijen godsdienstige ideologieën in de verf zetten.

De Raad van State heeft het dienaangaande trouwens niet verkeerd voor, aangezien hij in zijn advies beklemtoont: "*De neutraliteit en de onpartijdigheid van de openbare overheid in het leiden van het kiesproces alsook het bewaren van het vertrouwen van de kiezer ter zake, zijn fundamenteel in een democratische samenleving.*" Het door de Raad van State gemaakte

matière: la disposition précitée reste donc intégralement applicable.

L'argument mis en avant par M. Somers est un argument purement utilitariste, qui ne fait pas le poids à l'égard des principes essentiels qu'entendent préserver les auteurs de la proposition de loi. Il est primordial de garantir la confiance de l'électeur et de rappeler au président et aux assesseurs les responsabilités qui sont les leurs.

*M. Ben Weyts (N-VA)* estime que dès le moment où les membres d'un bureau électoral prêtent serment, ils revêtent une fonction publique. Ils se doivent donc d'être neutres tant sous l'angle politique que religieux. L'intervenant comprend les objections pratiques soulevées par M. Somers et observe qu'elles pourraient être rencontrées en limitant l'interdiction du port de signes convictionnels au seul président du bureau électoral, comme le suggérerait d'ailleurs le Centre pour l'Égalité des chances. Une telle limitation constituerait un signal clair et permettrait également de respecter le principe de proportionnalité

*Mme Marie-Martine Schyns (cdH)* reconnaît que l'impartialité de l'autorité publique ainsi que la confiance de l'électeur dans le processus électoral sont fondamentales dans une société démocratique. En l'occurrence, toutefois, le président et les assesseurs sont de simples citoyens associés à une mission de service public en vertu d'une désignation à laquelle ils ne peuvent se soustraire. L'intervenante est donc d'avis qu'il convient de préserver un équilibre entre les droits et libertés de ces citoyens et le souci de garantir la neutralité du processus électoral.

*Mme Bercy Slegers (CD&V)* estime en outre que le souci légitime d'assurer la confiance du public dans la neutralité et l'impartialité du processus électoral peut être rencontré par d'autres moyens, comme le signale le Conseil d'État dans son avis. Il est renvoyé à ce sujet à l'article 95, § 5, du Code électoral selon lequel *"Toute personne qui se sera soustraite à la désignation à la fonction de président de l'un des bureaux visés à l'article 95, § 4 sans motifs valables ou qui aura par sa faute, son imprudence ou sa négligence compromis de quelque manière que ce soit la mission qui lui a été confiée sera punie d'une amende de cinquante à deux cents francs"*.

*M. Daniel Bacquelaine (MR)* considère que la disposition précitée est insuffisante car elle n'empêche

voorbehoud betreft met name de toepasbaarheid van artikel 95 van het Kieswetboek. Overigens voorziet het wetsvoorstel op dat punt in geen enkele wijziging: voormelde bepaling blijft dus onverkort van toepassing.

Het door de heer Somers aangevoerde argument is louter utilitair, en het is geenszins doorslaggevend ten aanzien van de cruciale beginselen welke de indieners van het wetsvoorstel beogen te vrijwaren. Het is van primordiaal belang het vertrouwen van de kiezer te waarborgen en de voorzitter en de bijzitters aan hun verantwoordelijkheden te herinneren.

*De heer Ben Weyts (N-VA)* vindt dat, zodra de leden van een stembureau de eed afleggen, zij een openbare functie bekleden. Zij zijn het aan zichzelf verplicht zowel politieke als godsdienstige neutraliteit aan de dag te leggen. De spreker begrijpt de door de heer Somers geuite bezwaren en merkt op dat daaraan tegemoet zou kunnen worden gekomen door het verbod op levensbeschouwelijke tekenen alleen te doen gelden voor de voorzitter van het stembureau, zoals trouwens het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding heeft gesuggereerd. Van een dergelijke beperking zou een duidelijk signaal uitgaan, en het zou ook de mogelijkheid bieden het evenredigheidsbeginsel in acht te nemen.

*Mevrouw Marie-Martine Schyns (cdH)* erkent dat de onpartijdigheid van de overheid en het vertrouwen van de kiezer in het verkiezingsproces fundamenteel zijn in een democratische samenleving. In dit geval echter zijn de voorzitter en bijzitters gewone burgers die worden betrokken bij een taak van openbare dienstverlening, op grond van een aanwijzing waaraan zij zich niet kunnen onttrekken. Volgens de spreker moet dus een evenwicht worden bewaard tussen de rechten en vrijheden van de burgers en het streven de neutraliteit van het verkiezingsproces te waarborgen.

Ook *mevrouw Bercy Slegers (CD&V)* meent dat aan het rechtmatig streven te zorgen voor het vertrouwen van het publiek in de neutraliteit en onpartijdigheid van het verkiezingsproces kan worden voldaan met andere middelen, zoals de Raad van State stelt in zijn advies. Verwezen wordt naar artikel 95, § 5, van het Kieswetboek, dat als volgt luidt: *"Ieder die zich, zonder geldige reden, onttrekt aan de aanwijzing voorzien in voorgaande paragraaf, of die door zijn schuld, zijn onvoorzichtigheid of zijn nalatigheid op enigerlei wijze de hem toevertrouwde opdracht in gevaar brengt, wordt gestraft met geldboete van vijftig tot tweehonderd frank."*

*De heer Daniel Bacquelaine (MR)* bestempelt bovenvermelde bepaling als ontoereikend, aangezien ze

nullement une mise en péril de la neutralité du processus électoral. Soucieux néanmoins de trouver une solution de compromis susceptible de réconcilier la volonté de garantir la neutralité des membres des bureaux électoraux et les objections pratiques mises en exergue par certains membres, l'intervenant propose, à l'instar de M. Weyts, de limiter l'interdiction proposée aux seuls présidents de bureaux électoraux.

*M. Peter Vanvelthoven (sp.a)* est d'avis que l'on ne peut comparer la situation de l'agent public avec celle du citoyen appelé à siéger dans un bureau électoral. Le premier exerce une fonction pour laquelle il est payé et peut décider de démissionner s'il n'est pas d'accord avec les règles et interdictions auxquelles il est soumis. Le second ne dispose pas d'un tel choix et est passible d'une sanction pénale s'il ne se plie pas aux règles qui lui sont imposées.

La solution de compromis proposée par MM. Weyts et Bacquelaine limite la portée de la proposition de loi d'une manière telle que l'on peut davantage encore s'interroger sur l'utilité du dispositif proposé.

Pour *M. Peter Logghe (VB)*, le cœur du problème est d'assurer l'impartialité du processus électoral. La discussion en cours démontre qu'il faut distinguer le signe convictionnel selon qu'il constitue — ou non — la manifestation d'une opinion politique.

*M. André Frédéric (PS)* rappelle que le groupe auquel il appartient a lui-même envisagé de limiter l'interdiction du port du signe convictionnel au seul président. La lecture attentive de l'avis du Conseil d'État laisse néanmoins à penser qu'en la matière, l'on ne peut opérer de distinction entre le président et les autres membres du bureau électoral, dans la mesure où ils font tous l'objet d'une désignation obligatoire.

Plus fondamentalement, ne doit-on pas se demander si le port d'un signe convictionnel a une influence réelle sur le comportement de l'électeur?

*M. Bart Somers (Open Vld)* s'étonne que les auteurs de la proposition de loi renoncent à leurs principes et proposent, sur la base de considérations utilitaristes, de limiter la portée de leur texte.

Par ailleurs, la manière dont des fonctionnaires sont habillés a-t-elle une influence sur l'impartialité et la neutralité de l'État? À partir de quand pourra-t-on dire qu'un

in generlei opzicht verhindert dat de neutraliteit van het verkiezingsproces in het gedrang wordt gebracht. Aangezien hij niettemin een compromisoplossing wil vinden die het streven de neutraliteit van de leden van de stembureaus kan verzoenen met de door sommige leden aangestipte praktische bezwaren, stelt de spreker, in navolging van de heer Weyts, voor het voorgestelde verbod alleen te doen gelden voor de voorzitters van de stembureaus.

Volgens de heer Peter Vanvelthoven (sp.a) valt de situatie van een ambtenaar niet te vergelijken met die van een burger die wordt opgeroepen om zitting te hebben in een stembureau. De eerste oefent een functie uit waarvoor hij betaald wordt. Als hij het niet eens is met de regels en de verbodsbepalingen die hem worden opgelegd, kan hij ontslag nemen. De tweede beschikt niet over een dergelijke keuzemogelijkheid. Als hij zich niet onderwerpt aan de hem opgelegde regels, kan hem een strafrechtelijke sanctie worden opgelegd.

De compromisoplossing van de heren Weyts en Bacquelaine beperkt de draagwijdte van het wetsvoorstel dermate dat vraag of de voorgestelde regeling wel nut heeft nog sterker rijst.

Volgens de heer Peter Logghe (VB) is de kern van het probleem dat ervoor moet worden gezorgd dat de kiesverrichtingen onpartijdig zijn. Uit deze discussie blijkt dat een onderscheid moet worden gemaakt naar gelang het teken van een geloofs- of levensovertuiging al dan niet de uiting is van een politieke opinie.

De heer André Frédéric (PS) herinnert eraan dat de fractie waartoe hij behoort zelf heeft overwogen het verbod op het dragen van een teken van een geloofs- of levensovertuiging te beperken tot de voorzitter. Uit het advies van de Raad van State kan echter worden opgemaakt dat men in dat opzicht geen onderscheid mag maken tussen de voorzitter en de andere leden van het kiesbureau omdat zij allemaal verplicht zijn aangewezen.

Moet men zich meer fundamenteel niet afvragen of het dragen van een teken van een geloofs- of levensovertuiging werkelijk een invloed heeft op het gedrag van de kiezer?

De heer Bart Somers (Open Vld) is verwonderd dat de indieners van het wetsvoorstel hun principes verloochenen en, op grond van utilitaristische overwegingen, voorstellen de portee van hun tekst te beperken

Heeft de wijze waarop ambtenaren gekleed zijn overigens een invloed op de onpartijdigheid en de neutraliteit van de Staat? Vanaf wanneer kan men stellen

fonctionnaire est suffisamment neutre? L'intervenant se dit pour sa part favorable à la diversité dans la société y compris dans la fonction publique.

En ce qui concerne l'interdiction contenue dans la proposition de loi à l'examen, se pose la question de la proportionnalité. Il privilégie dans ce contexte une approche au cas par cas.

*M. Ben Weyts (N-VA)* pense en effet que le seul élément qu'il faut garder à l'esprit est la proportionnalité. Il se réfère à cet égard à la discussion de la proposition de loi DOC 53 0164/001 par laquelle l'on voudrait interdire à tout mandataire public, même s'il n'est pas concerné par l'élection en question, de pouvoir siéger dans un bureau de vote alors même que son appartenance politique n'est pas apparente. L'intervenant se demande ce qui justifie une approche différente ici. Un président de bureau électoral doit être neutre mais également donner l'apparence de neutralité. Il exerce en effet une fonction publique, même si ce n'est que de façon temporaire. Légiférer en la matière a l'avantage de la clarté. Le Conseil d'État souligne d'ailleurs que le législateur est autorisé à intervenir.

*M. Peter Logghe (VB)* remarque que certains membres plaident en faveur de la recherche d'un équilibre entre neutralité et diversité. Pour l'intervenant, la neutralité du processus électoral, en général, et de l'endroit où le vote a lieu, en particulier doit être garantie. Pourrait-on par exemple imaginer qu'un bureau de vote soit uniquement composé de femmes voilées?

*M. Peter Vanvelthoven (s.pa)* constate que l'intervenant précédent évoque la neutralité de "l'endroit où l'on vote". Cela signifie-t-il que les opérations électorales ne pourront plus avoir lieu dans des établissements d'enseignement catholiques?

*Mme Nahima Lanjri (CD&V)* pense qu'une confusion est opérée entre les obligations qui peuvent être imposées à des fonctionnaires et celles qui pèsent sur des personnes convoquées pour remplir un devoir citoyen. Pourrait-on par exemple imaginer d'imposer l'interdiction du port de signe convictionnel aux membres d'un jury d'assises?

Ce qui importe, en l'occurrence, ce n'est pas l'apparence neutre du président, de l'assesseur ou du secrétaire mais bien la neutralité dont il fait preuve dans le cadre de l'exercice de sa mission. Le Conseil d'État juge que l'on ne peut interdire le port du signe convictionnel

dat een ambtenaar neutraal genoeg is? De spreker is voorstander van diversiteit in de samenleving, ook bij de overheidsdiensten.

Inzake het in het wetsvoorstel vervatte verbod rijst de vraag van de evenredigheid. Hij geeft in dat opzicht de voorkeur aan een aanpak per geval.

De evenredigheid is volgens *de heer Ben Weyts (N-VA)* inderdaad het enige element dat men voor ogen moet houden. Hij verwijst in dat opzicht naar de bespreking van wetsvoorstel DOC 53 0164/001, dat beoogt mandatarissen, zelfs als ze niets met de betrokken verkiezing te maken hebben, te verbieden deel uit te maken van een stembureau of een stemopnemingsbureau, ook als hun politieke strekking niet duidelijk is. De spreker vraagt wat hier een verschillende aanpak rechtvaardigt. Een voorzitter van een stembureau moet neutraal zijn, maar moet ook blijk geven van neutraliteit. Hij oefent immers een openbare functie uit, ook al is dat slechts tijdelijk. Terzake wetgevend optreden, biedt het voordeel dat voor duidelijkheid wordt gezorgd. De Raad van State geeft trouwens aan dat de wetgever mag optreden.

*De heer Peter Logghe (VB)* merkt op dat sommige leden pleiten voor een evenwicht tussen neutraliteit en diversiteit. Voor de spreker moet de neutraliteit van de kiesverrichtingen in het algemeen en van de plaats waar de stemming plaatsvindt in het bijzonder worden gegarandeerd. Kan men zich bijvoorbeeld voorstellen dat een stembureau uitsluitend uit gesluierde vrouwen bestaat?

*De heer Peter Vanvelthoven (s.pa)* constateert dat de vorige spreker het heeft over de neutraliteit van "de plaats waar de stemming plaatsvindt". Houdt dat in dat de kiesverrichtingen niet meer in katholieke scholen mogen plaatsvinden?

Volgens *mevrouw Nahima Lanjri (CD&V)* verwacht men de verplichtingen die kunnen worden opgelegd aan ambtenaren en de verplichtingen die gelden voor mensen die werden opgeroepen om een burgerplicht te vervullen. Kan men zich bijvoorbeeld voorstellen dat aan de leden van een assisenjury het verbod wordt opgelegd een teken van een geloofs- of levensovertuiging te dragen?

In dit geval is niet de schijn van neutraliteit van de voorzitter, de bijzitter of de secretaris van belang, maar wel de neutraliteit die zij aan de dag leggen bij het vervullen van hun taak. De Raad van State is van mening dat men het dragen van een teken van een geloofs- of

que si les personnes concernées ont la possibilité de refuser la mission qui leur est dévolue.

Il est exact que dans certains quartiers, siégeront dans les bureaux électoraux une majorité de personnes voilées. L'intervenante estime qu'il est logique que ces bureaux reflètent la diversité présente dans ces quartiers et que tout le monde doit pouvoir remplir cette mission civique.

*Mme Corinne De Permentier (MR)* souligne qu'il est essentiel de répéter le principe important de la séparation de la religion et de l'État ainsi que l'obligation de neutralité des pouvoirs publics. L'intervenante est d'avis que dans certains quartiers, il est possible que le port de certains signes convictionnels influence le choix de l'électeur.

*M. Siegfried Bracke, président*, rappelle que le débat sur la neutralité de l'État est un débat qui était déjà en cours dans les années 80. Il portait à l'époque non pas sur le port de signes convictionnels mais sur la présence de croix dans les locaux électoraux dont certains estimaient qu'elle n'était pas opportune.

L'intervenant estime par ailleurs que certains vêtements peuvent également véhiculer un message à la frontière entre le politique et le religieux. C'est la raison pour laquelle il soutient la proposition de loi à l'examen.

*M. Bart Somers (Open Vld)* constate que la question de savoir si un signe convictionnel constitue l'expression d'une opinion politique, dépend du contexte, du bureau électoral, etc.... Dans ce cas, il est préférable de laisser au président du bureau la possibilité de jouer son rôle et d'apprécier la situation *in concreto*.

*La représentante de la ministre* relève que selon ses développements, la proposition de loi a pour objectif d'assurer la neutralité et l'impartialité des bureaux concernés et de sanctionner le manquement qui serait fait à l'obligation de se vêtir de manière impartiale, afin que cette dernière ne puisse servir de prétexte à des citoyens leur permettant de se dérober à leurs obligations civiques.

Or, il convient de ne pas perdre de vue que l'interdiction faite à une personne de porter un signe exprimant sa conviction religieuse, philosophique ou politique particulière est susceptible de constituer une restriction aux droits et libertés garantis par l'article 19 de la Constitution, ainsi que par les articles 9 et 10 de la Convention Européenne des Droits de l'Homme.

levensovertuiging alleen kan verbieden als de betrokkenen de mogelijkheid hebben de hun opgelegde taak te weigeren.

Het klopt dat in sommige wijken de meeste leden van de kiesbureaus gesluierd zullen zijn. De spreekster acht het logisch dat die bureaus de weergave zijn van de diversiteit van die wijken en zij vindt dat iedereen zijn staatsburgerlijke opdracht moet kunnen vervullen.

Het is volgens *mevrouw Corinne De Permentier (MR)* essentieel het belangrijke principe van de scheiding van godsdienst en Staat te herhalen, evenals de verplichting tot neutraliteit van de overheid. De spreekster acht het mogelijk dat het dragen van bepaalde tekens van geloofs- of levensovertuigingen in sommige wijken de keuze van de kiezer kan beïnvloeden.

*Voorzitter Siegfried Bracke* herinnert eraan dat het debat over de neutraliteit van de Staat al in de jaren 1980 werd gevoerd. Toen had het geen betrekking op het dragen van tekens van geloofs- of levensovertuigingen, maar op de volgens sommigen ongepaste aanwezigheid van kruisbeelden in de kieslokalen.

Volgens de spreker kan een bepaalde kledij ook een boodschap inhouden die op de grens ligt tussen het politieke en het godsdienstige. Daarom steunt hij het onderhavige wetsvoorstel.

*De heer Bart Somers (Open Vld)* stelt vast dat de vraag of een teken van een geloofs- of levensovertuiging uiting geeft aan een politieke opinie afhangt van de context, van het stembureau enzovoort. Het verdient in dat geval de voorkeur de voorzitter van het stembureau zijn rol te laten spelen en de situatie *in concreto* in te schatten.

*De vertegenwoordigster van de minister* wijst erop dat, volgens de toelichting, het wetsvoorstel ertoe strekt de neutraliteit en onpartijdigheid van de betrokken bureaus te waarborgen en elke niet-inachtneming van de verplichting zich onpartijdig te kleden te bestraffen, zodat burgers die verplichting niet kunnen aanvoeren om hun burgerplichten te verzaken.

Evenwel mag niet uit het oog worden verloren dat het verbod een teken te dragen dat uiting geeft aan iemands godsdienstige, levensbeschouwelijke of politieke overtuiging, mogelijkwerwijze een beperking is van de rechten en vrijheden die worden gewaarborgd bij artikel 19 van de Grondwet, alsook bij de artikelen 9 en 10 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens.

Une telle restriction n'est admissible que pour autant qu'elle poursuive un but légitime et se révèle proportionnée par rapport à celui-ci.

Comme le relève le Conseil d'État, il est vrai que la neutralité et l'impartialité de l'autorité publique dans la conduite du processus électoral, ainsi que la préservation de la confiance de l'électeur en la matière, sont fondamentales dans une société démocratique. Si cet objectif peut justifier que des agents publics associés aux services publics soient astreints à un devoir de réserve afin de ne pas susciter auprès du public le sentiment qu'ils n'exercent pas leur fonction de manière impartiale, il convient de relever qu'en l'espèce, les présidents et assesseurs visés par la présente proposition sont de simples citoyens occasionnellement associés à une mission de service public — l'organisation des élections — non pas en vertu d'une démarche volontaire, mais bien en vertu d'une désignation à laquelle ils ne peuvent en principe pas se soustraire, sous peine de sanctions pénales.

La question qui se pose est dès lors de savoir si la présente proposition peut assurer un juste équilibre des intérêts en présence, à savoir d'une part, les droits et libertés des personnes concernées et, d'autre part, le souci légitime de préserver la confiance du public en la neutralité et l'impartialité du processus électoral, sans l'existence de cette "démarche volontaire" dans le chef des présidents et assesseurs des bureaux concernés.

Le Conseil d'État répond à cette question en précisant que *"le Code électoral comporte en effet, en l'état actuel, des dispositifs susceptibles d'œuvrer, par un autre biais, au maintien du juste équilibre requis entre les intérêts en présence"*. Sont ainsi visés l'article 95, § 5<sup>1</sup>, et § 10<sup>2</sup> du Code électoral faisant état des sanctions pouvant être infligées aux présidents de bureaux ou aux assesseurs qui viendraient à se soustraire à leur désignation, sans fournir des motifs valables ou une cause légitime.

<sup>1</sup> Selon l'article 95, § 5, du Code électoral: *"Toute personne qui se sera soustraite à la désignation [à la fonction de président de l'un des bureaux de vote visés à l'article 95, § 4] sans motifs valables ou qui aura par sa faute, son imprudence ou sa négligence compromis de quelque manière que ce soit la mission qui lui a été confiée sera punie d'une amende de cinquante à deux cents francs"*.

<sup>2</sup> Selon l'article 95, § 10, alinéa 3, du Code électoral: *"Sera puni d'une amende de 50 à 200 francs, l'assesseur ou l'assesseur suppléant qui n'aura pas fait connaître ses motifs d'empêchement dans le délai fixé [par l'alinéa 1<sup>er</sup>] ou qui, sans cause légitime, se sera abstenu de remplir les fonctions conférées"*.

Een dergelijke beperking is alleen aanvaardbaar als ze een wettig doel nastreeft en in verhouding tot dat doel blijkt te staan.

Zoals de Raad van State opmerkt, zijn de neutraliteit en de onpartijdigheid van de overheid bij het leiden van het kiesproces, alsook het bewaren van het vertrouwen van de kiezer terzake, fundamenteel in een democratische samenleving. Hoewel dat doel kan rechtvaardigen dat ambtenaren die bij de openbare dienstverlening betrokken zijn, terughoudendheid in acht moeten nemen om bij het publiek niet de indruk te wekken dat zij hun functie op partijdige wijze uitoefenen, zij erop gewezen dat de door dit wetsvoorstel beoogde voorzitters en bijzitters vaak gewone burgers zijn die occasioneel worden betrokken bij een taak van openbare dienst — de organisatie van de verkiezingen —, niet omdat zij daartoe zelf een "vrijwillige stap" hebben ondernomen, maar omdat zij daartoe zijn aangewezen en zij zich in principe niet aan die aanwijzing kunnen onttrekken zonder zich aan strafsancities bloot te stellen.

De vraag rijst dan ook of dit wetsvoorstel een billijk evenwicht kan waarborgen tussen de respectieve belangen, namelijk tussen de rechten en vrijheden van de betrokken personen, enerzijds, en het rechtmatige streven om het vertrouwen van het publiek in de neutraliteit en de onpartijdigheid van het kiesproces te bewaren, anderzijds, zonder dat sprake moet zijn van een "vrijwillige stap" van de voorzitters en de bijzitters van de betrokken bureaus.

De Raad van State beantwoordt die vraag door erop te wijzen dat de *"huidige versie van het Kieswetboek (...) immers bepalingen [bevat] die er via een andere weg toe kunnen bijdragen dat het vereiste billijk evenwicht tussen de respectieve belangen wordt gehandhaafd"*. Meer bepaald wordt verwezen naar artikel 95, § 5<sup>2</sup> en § 10<sup>3</sup>, van het Kieswetboek, dat de sancties vermeldt die kunnen worden opgelegd aan de bureauvoorzitters of de bijzitters die zich aan hun aanwijzing willen onttrekken zonder daartoe een geldige reden of een wettige reden op te geven.

<sup>2</sup> Artikel 95, § 5, van het Kieswetboek luidt: *"Ieder die zich, zonder geldige reden, onttrekt aan de aanwijzing [als voorzitter van een van bij artikel 95, § 4, bedoelde bureaus] (...) of die door zijn schuld, zijn onvoorzichtigheid of zijn nalatigheid op enigerlei wijze de hem toevertrouwde opdracht in gevaar brengt, wordt gestraft met geldboete van vijftig tot tweehonderd frank"*.

<sup>3</sup> Artikel 95, § 10, derde lid, van het Kieswetboek luidt: *"Met geldboete van 50 tot 200 frank wordt gestraft de bijzitter of de plaatsvervangende bijzitter die binnen de [in het eerste lid] bepaalde tijd de reden van zijn verhindering niet opgeeft, of die zonder wettige reden nalaat het hem opgedragen ambt te vervullen"*.

Ce sont donc ces articles qui, selon le Conseil d'État, offrent la possibilité de chercher à réaliser, dans chaque cas d'espèce, le juste équilibre des intérêts en présence requis par la Constitution et la Convention européenne des Droits de l'Homme, au sens desquelles il ne peut être exclu que le port de signes convictionnels, entre autres vestimentaires, puisse être retenu par les autorités compétentes comme un *"motif valable"* ou une *"cause légitime"* au sens du Code électoral.

L'intervenante indique que la ministre souscrit à la conclusion du Conseil d'État en vertu de laquelle l'article 103/1, alinéa 2, en projet prévoyant que *"Toute personne ne respectant pas l'interdiction visée à l'alinéa 1<sup>er</sup> ne peut faire partie d'un bureau et sera punie d'une amende de 50 à 200 euros"* ne peut être interprété comme excluant que des prescriptions religieuses, philosophiques ou politiques sincères puissent être acceptées comme cause légitime d'empêchement dans le chef des présidents ou assesseurs désignés.

Une telle interprétation serait incompatible avec les droits et libertés fondamentaux tels que garantis par la Constitution (article 19) et les articles 9 et 10 de la Convention européenne des Droits de l'Homme.

À la lumière de l'avis de la Section législation du Conseil d'État, le seul effet utile de la proposition est d'écarter les personnes qui acceptent la mission civique mais refusent le retrait des signes religieux. L'utilité de la proposition est donc limitée et aboutit à tenir potentiellement écartée de la composition des bureaux électoraux toute une tranche de la population qui invoquerait des motifs religieux, philosophiques ou politiques sincères.

Or, dans une période où l'on sait à quel point il est difficile de désigner un nombre suffisant de présidents et d'assesseurs, on peut douter de ce que la proposition remplirait correctement et de manière proportionnée l'objectif poursuivi. L'article 109, alinéa 1<sup>er</sup>, du Code électoral, chargeant le président du bureau de vote de prendre les mesures nécessaires pour assurer l'ordre et la tranquillité aux abords de l'édifice où se fait l'élection et les pouvoirs de police qui lui sont conférés

Volgens de Raad van State kunnen op grond van die bepalingen het door de Grondwet en door het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens vereiste billijk evenwicht tussen de respectieve belangen in elk specifiek geval tot stand worden gebracht; op basis van de Grondwet en voornoemd Verdrag kan dan weer niet worden uitgesloten dat het dragen van tekenen van een geloofs- of levensovertuiging, onder meer door middel van de kleding, door de bevoegde overheid kan worden aangemerkt als een *"geldige reden"* of een *"wettige reden"*, als bedoeld in het Kieswetboek.

De spreekster wijst erop dat de minister akkoord gaat met de conclusie van de Raad van State dat het voorgestelde artikel 103/1, tweede lid, luidende *"Eenieder die het in het eerste lid bedoelde verbod niet in acht neemt, kan geen deel uitmaken van een bureau, en wordt gestraft met een geldboete van 50 tot 200 euro"*, niet aldus mag worden uitgelegd dat oprechte religieuze, levensbeschouwelijke of politieke voorschriften kunnen worden aanvaard als een wettige grond om de aanwezig van een voorzitter of een bijzitter te weigeren.

Een dergelijke uitlegging zou niet verenigbaar zijn met de fundamentele rechten en vrijheden die worden gewaarborgd bij de Grondwet (artikel 19) en het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens (artikelen 9 en 10).

In het licht van het advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State is het enige praktische effect van dit wetsvoorstel dat mensen die wel hun burgertaak willen vervullen, maar weigeren hun religieuze tekenen af te nemen, worden uitgesloten. Het wetsvoorstel heeft dus een beperkt nut en zou er uiteindelijk toe leiden dat een groot segment van de bevolking niet langer deel zal uitmaken van de stembureaus omdat zij oprechte religieuze, levensbeschouwelijke of politieke redenen zullen aanvoeren.

Iedereen weet evenwel hoe moeilijk het tegenwoordig is om voldoende voorzitters en bijzitters aan te wijzen; in dat opzicht valt het te betwijfelen of het wetsvoorstel zijn doel zou bereiken en in verhouding tot dat doel staat. Artikel 109, eerste lid, van het Kieswetboek, ingevolge waarvan de voorzitter van het stembureau de nodige maatregelen neemt om orde en rust te handhaven in de omgeving van het gebouw waar de verkiezing plaatsheeft, en de hem in dat opzicht verleende

à cet égard suffisent à veiller à l'impartialité dans les bureaux de vote.<sup>3</sup>

Chaque situation étant particulière, il ne convient donc pas de réglementer de manière plus détaillée la notion de "neutralité du bureau de vote" sans porter atteinte au pouvoir d'appréciation de chaque président.

Par conséquent, au regard de ce qui précède et de l'avis rendu par le Conseil d'État, il faut conclure que la législation actuelle est suffisante afin de rencontrer l'objectif de neutralité des bureaux électoraux et la présente proposition semble inopportune et disproportionnée au regard de l'objectif poursuivi.<sup>4</sup>

#### IV. — DISCUSSION DES ARTICLES

##### Art. 1

L'article 1<sup>er</sup> ne fait l'objet d'aucune discussion.

##### Art. 2

*M. Ben Weyts (N-VA) et consorts* déposent l'amendement n° 1 (DOC 53 0120/003) visant à supprimer, dans l'article 103/1, alinéa 1<sup>er</sup>, proposé la référence aux secrétaires et aux assesseurs. M. Weyts se réfère à ce sujet à l'avis du Centre pour l'Égalité des chances et la Lutte contre le racisme évoqué au cours de la discussion générale.

*Mme Jacqueline Galant et M. Daniel Bacquelaine (MR)* déposent l'amendement n° 2 (DOC 53 0120/003) ayant le même objet que l'amendement n° 1.

<sup>3</sup> Les instructions destinées aux présidents des bureaux de vote précisent déjà ce qui suit à propos du comportement du bureau de vote avec l'électeur: "Dans le local de vote, vous serez tenu à une impartialité absolue dans l'exercice de votre mission. Il vous sera demandé de veiller non seulement à ce que quiconque ne puisse influencer le vote dans votre local, mais aussi à vous abstenir vous-même de toute attitude partisane. D'autre part, vous serez ne première ligne, en contact direct avec l'électeur qui vient exercer son droit de vote. Votre comportement influencera l'opinion des gens sur le processus électoral lui-même. Vous agirez donc, dans l'exercice de votre mission, avec calme et courtoisie. Les membres de votre bureau en feront de même".

<sup>4</sup> Le Code électoral prévoit également déjà en son article 203 que: "Toute personne qui, le jour de l'élection, aura causé du désordre, soit en acceptant, portant ou arborant un signe de ralliement, soit de toute autre manière, sera punie d'une amende de cinquante à cinq cents francs".

politiebevoegdheden volstaan om de onpartijdigheid in de stembureaus te waarborgen<sup>4</sup>.

Aangezien elke situatie specifiek is, is het derhalve niet aangewezen het begrip "neutraliteit van het stembureau" nader te reguleren, aangezien zulks onmogelijk is zonder afbreuk te doen aan de beoordelingsbevoegdheid van elke stembureauvoorzitter.

Gelet op wat voorafgaat en op het door de Raad van State uitgebrachte advies moet de conclusie luiden dat de vigerende wetgeving toereikend is om het beginsel van de neutraliteit van de kiesbureaus waar te maken; voorts blijkt dat dit wetsvoorstel niet opportuun is en bovendien buitensporig ver gaat in het licht van de wnagestreefde doelstelling<sup>5</sup>.

#### IV. — ARTIKELSGEWIJZE BESPREKING

##### Artikel 1

Over dit artikel worden geen opmerkingen gemaakt.

##### Art. 2

*De heer Ben Weyts (N-VA) c.s. dient amendement nr. 1* (DOC 53 0120/003) in, dat ertoe strekt in het voorgestelde artikel 103/1, eerste lid, de verwijzing naar de secretarissen en de bijzitters weg te laten. Ter verantwoording verwijst de heer Weyts naar het advies van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, waarnaar tijdens de algemene bespreking werd verwezen.

*Mevrouw Jacqueline Galant en de heer Daniel Bacquelaine (MR)* dienen amendement nr. 2 (DOC 53 0120/003) in, waarmee hetzelfde wordt beoogd als met amendement nr. 1.

<sup>4</sup> In de onderrichtingen voor de voorzitters van de stembureaus wordt aangegeven hoe zij zich tegenover de kiezer dienen te gedragen: "In het stemlokaal zal u aan een absolute onpartijdigheid gehouden zijn bij de uitvoering van uw opdracht. Er zal u niet enkel gevraagd worden om ervoor te zorgen dat niemand de stemming in uw lokaal kan beïnvloeden, maar ook dat u zich zelf weerhoudt van elke partijdige houding. Anderzijds zal u in het voorste gelid zijn, in rechtstreeks contact met de kiezer die zijn stemrecht komt beoefenen. Uw gedrag zal de mening van de mensen over het eigenlijke stemproces beïnvloeden. Bij de uitvoering van uw opdracht zal u dus kalm en beleefd handelen. De leden van uw bureau zullen dat ook doen".

<sup>5</sup> Artikel 203 van het Kieswetboek bepaalt namelijk het volgende: "Hij die op de dag van de stemming wanorde veroorzaakt hetzij door een herkenningsteken te aanvaarden, te dragen of te vertonen, hetzij op enige andere wijze, wordt gestraft met geldboete van vijftig frank tot vijfhonderd frank".

**V. — VOTES**

L'article 1<sup>er</sup> est rejeté par 9 voix contre 6

La proposition de loi est par conséquent rejetée.

La proposition de loi jointe n° 53 256/001 devient sans objet.

*Le rapporteur,*

Koenraad DEGROOTE

*Le président,*

Siegfried BRACKE

**V. — STEMMINGEN**

Artikel 1 wordt verworpen met 9 tegen 6 stemmen.

Bijgevolg wordt het wetsvoorstel verworpen.

Het toegevoegde wetsvoorstel DOC 53 0256/001 vervalt.

*De rapporteur,*

Koenraad DEGROOTE

*De voorzitter,*

Siegfried BRACKE